

Мери Стојанова¹ (Македонија)

РЕГИОНОТ НА ПРЕСПА ПОМЕГУ ТРИ ДРЖАВИ

Айстираќи: Регионот на Преспа според своето историско и културно минато и начинот на кој тоа го рефлектира кон иднината е еден од најинтересните региони во Македонија. Неговото наследство им припаѓа на три соседни држави што создава тешкотии, но во исто време отвора и можности.

Клучни зборови: Преспански Регион, граници, несогласување околу името, прекугранична соработка, културен туризам.

Вовед

По падот на социјалистичкиот систем по 1990 год. во јужна и југоисточна Европа настанаа бројни политички промени, кои доведоа до појава на неколку нови, независни држави на балканската сцена. Сите тие имаа свои политички или општествени прашања што требаше да ги решат доколку сакаа да станат членови на семејството на ЕУ², но во исто време имаа и прашања што се однесуваа на историското и етничкото наследство што некои од земјите го споделуваа.

Овие процеси ги доведоа на виделина разликите и нерамноправноста што постоеја помеѓу земјите членки на ЕУ, но и оние што требаше да станат нејзини членки.

Прашањата што се однесуваат на историското и етничкото наследство се едни од најчувствителните, па според тоа најверојатно и едни од најтешките прашања што треба да бидат решени. Проширувањето на ЕУ поттикна многу од овие чувствителни прашања од кои секако најважни се оние што се однесуваат на границите, малцинствата, јазикот, етничката припадност на населението во пограничните региони итн.

Иако некои од овие прашања се исклучително тешки за да бидат решени од страна на политичарите и добро познатите политички средства, сепак тие се од огромна важност за локалното население, па според тоа не можат да бидат оставени настрана. Кога луѓето во прекуграничните региони споделуваат едно исто природно и културно богатство, коешто може да биде ставено во насока на искористување и постигнување на економски, културни, туристички и други цели, и кога луѓето од двете страни на границата можат да остварат своевидна добивка од тоа, би требало да биде многу полесно да се отворат и да се решат некои од „политичките“ прашања. Ова е особено важно кога овие прашања влијаат врз економскиот проспери-

¹ НУ „Завод и музеј“ – Битола.

² Европска Унија.

тет на населението и регионот, така што луѓето преку преземање на локални иницијативи изнаоѓаат начини за нивно надминување и унапредување.

Главната идеја на овој труд е да го прикаже случајот на Преспанскиот Регион, којшто е поделен помеѓу три соседни држави: Република Македонија, Република Грција и Република Албанија, каде што некои од политичките пречки и политички „прашања“ беа барем делумно надминати преку вклучувањето, односно вложувањето на напорите на граѓанскиот сектор или невладиниот сектор.

Природни и географски карактеристики

Иако природните и географските карактеристики на пределот како информации може да изгледаат сосема неважни на прв поглед, од особена важност е да бидат споменати за да може подобро да се разбере комплексноста на регионот и комплексноста на неговата ситуација.

Регионот на Преспа се наоѓа во југозападниот дел на Балканскиот Полуостров на надморска висина од 800 до 900 метри и се состои од три пределски целини: Долна Преспа, Горна Преспа и Мала Преспа. Двете највисоки тектонски езера на Балканот, Големото и Малото Преспанско Езеро се наоѓаат во централниот дел на регионот.

Со повлекувањето на границата во 1912/1913 год. македонското население во регионот, вклучувајќи ги и двете езера, беше поделено помеѓу три соседни држави: Србија, Грција и Албанија. Оваа ситуација остана речиси непроменета дури и по завршувањето на Втората светска војна, како и по создавањето на СФРЈ.

Според ваквата политичка поделба Горна Преспа, еден дел од Долна Преспа, како и најголемиот дел од Големото Преспанско Езеро ѝ припаднаа на некогашна Југославија, додека денес овие региони се наоѓаат во политичките граници на Република Македонија. Другиот дел од Долна Преспа, дел од Големото Преспанско Езеро и дел од Малото Преспанско Езеро се наоѓаат во политичките граници на Република Грција, додека пак регионот на Мала Преспа и делови од Големото и Малото Преспанско Езеро се наоѓаат во политичките граници на Република Албанија.

Во двете езера има вкупно четири острови од кои два се наоѓаат во Големото Преспанско Езеро, а два во Малото Преспанско Езеро. Островот Голем Град, познат и како Змиски Остров, кој се наоѓа во Големото Преспанско Езеро ѝ припаѓа на Македонија. Островите Ахил и Видринец, кои се наоѓаат во Малото Преспанско Езеро, ѝ припаѓаат на Грција, додека пак островот Мал Град, кој се наоѓа во Големото Преспанско Езеро, ѝ припаѓа на Албанија.

Природните карактеристики надополнети со мноштвото ендемични видови на флора и фауна присутни во одредени делови претставуваат само уште една дополнителна вредност на овој регион.

Историски контекст

Врз основа на археолошките остатоци, може да се заклучи дека овој регион имал исклучително интересна и богата историја чии корени може да датираат уште од времето на неолитот. Поради неговата географска локација, погодните климатски

услови, природните богатства и сл., овој регион претставувал воено поле на различни армии и различни интереси.

Сите поединечни настани имале различни исходи, кои помалку или повеќе влијаеле врз општественото живеење на населението. Сепак, еден од најтрагичните настани започнал да се одвива кон крајот на XIX и почетокот на XX век, со падот на Отоманската Империја како најголема воена и политичка сила во овој дел од светот.

По падот на Отоманската Империја на почетокот на XX век, доаѓа до речиси комплетно прекројување на политичката карта, барем што се однесува до овој дел од европската територија. Имено, некои од европските држави, како на пр. Србија, Бугарија, Грција, Романија и др., се појавиле како наследници (Мазовер 2003: 5) на „новоослободените“ територии. Некои од нив, а особено Србија, Бугарија и Грција, ги полагале своите права врз македонските територии, тврдејќи дека населението во Македонија се состоело од Турци, Бугари, Срби, Грци, Албанци и Власи (Језерник 2002: 36, Трайчев 1923: 57–58; Кънчов 1970: 426). Оваа состојба била резултат на претходните „истражувања“ од кои произлегувала бројната состојба и етничката припадност на населението. Но сепак мора да се нагласи дека овие податоци секогаш исклучиво се одредувале во зависност од припадноста и потеклото на авторот, или пак според државите на кои им биле потребни овие „истражувања“ и кои ги користеле ваквите статистички податоци. Во овој контекст Језерник иронично заклучил дека според статистиките на соседните балкански држави нема Македонци во Македонија, односно согласно со нарачателите, за секој од авторите на статистиките мнозинско население биле припадниците на народот чија влада ги порачала (Језерник 2002: 37). Без понатамошни претензии да се дискутира за етничкото потекло, идентитетот или етничката структура на населението во регионот, овие податоци служат едноставно да ги покажат аспирациите на соседните балкански држави и некои нивни европски заштитници врз македонската територија и население. Сепак овие настани се само дел од настаните што им претходеа на случувањата по завршувањето на Балканските војни во 1913 год.

Со Букурешкиот договор во 1913 год. (Стојчев 2000: 570–578; Rossos 1994) Македонија, вклучително и Преспанскиот Регион, беше поделена помеѓу три држави. За аспирациите и претензиите, односно за политичкото и техничкото повлекување на границите без никаква логична, а уште помалку етничка основа, зборува и изгледот на граничните линии. Имено, во овој случај од особена важност е да се нагласи дека граничните линии не се природни, како што тоа најчесто е случај кога границата ги следи природните линии на планинските падини, реките или некои други природни граници. Во овој случај границата минува низ обработливите полиња на локалното население и продолжува низ езерските води одвојувајќи го вештачки и имагинарно и самиот регион.

Назначувањето и повлекувањето на граничните линии во Преспа не се однесува исклучиво на историската неправда, туку во овој случај многу поважно е економското и социјалното влијание што овој акт го имал во минатото и чии последици се чувствуваат и денес, 100 години подоцна.

Поради целокупната оваа ситуација од една страна ние можеме слободно да кажеме дека начинот на кој е направено поставувањето на границите е навистина „интересен“, но од друга страна тој е и исклучително трагичен.

Имено, според сведоштвата на постарите информатори³ од регионот, во периодот по Балканските војни (1912–1913 год.), денешните погранични села ги „посетувале“ различни „комисии“ составени од странски дипломати, кои на сретсело ги собирале локалните деца и им фрлале различни метални парички, набљудувајќи кои парички ќе ги собираат децата од соодветното село. Се разбира, во зависност од тоа кои се најблиските поголеми градски пазари и во согласност со фактот во кој од соседните градови или држави (Грција или Албанија) локалното население купувало или продавало одредени производи, децата ги препознавале и ги собирале соодветните пари.

Подоцна, по своја слободна проценка овие „комисии“ одлучувале за тоа каде ќе биде поставена граничната линија, се разбира при тоа не водејќи сметка за етничките и културните карактеристики на населението, ниту пак за економското влијание што ваквиот потег можело да го има.

Несериозниот, неоснованиот и безобзирниот начин на кој целокупниот процес на поставување на граничните линии бил спроведуван, може да се види преку неколку примери. Имено, иако овие примери биле речиси безначајни во однос на крајниот епилог на ситуацијата, сепак начинот на кој населението успевало да влијае врз одлуките на комисијата и да обезбеди повеќе земја за себе оди во прилог на веќе погоре наведениот факт за неоснованоста и несериозноста на ваквата одлука.

Ова било случај и со поставувањето на граничната линија во близина на селото Долно Дупени недалеку од македонско-грчката граница. Комисијата што се состоела од странски дипломати, по разговорот и „преговорите“ со еден од селаните⁴, одлучува да ја помести граничната линија за неколку километри, овозможувајќи им на селаните да ги користат сопствените полиња што претходно, пред „преговорите“ требало да влезат во состав, односно во политичките граници на Грција. Во знак на благодарност главниот „преговарач“ од селото Долно Дупени им го подарил својот коњ на членовите на „комисијата“⁵.

Со ваквиот начин на поставување на граничната линија цели семејства останале разделени помеѓу три држави така што границата од овој момент па натаму станала инструмент за сепарација на населението.

Помеѓу двете светски војни, сепак, во еден краток временски период, овие граници сè уште биле лесно пробивни и недоволно формални, па населението можело лесно да ги премине со користење на личните или семејните документи за идентификација или пак со користење на специјални гранични дозволи издадени на населението од пограничниот регион (Ристески 2006: 30–31; Vumci 2004: 17). Но, како што се менувала внатрешната политика во Албанија и Грција по 1948–1949 год., границите биле наполно затворени. Од овој период тие станале целосно непробивни и милитаризирани (Светиева 2009: 15; Ристески 2006: 32). Воените сили биле поставени од

³ Сопствени теренски истражувања, 2009 год.

⁴ Бидејќи некои од селаните претходно повеќе години работеле и живееле во Америка, па според тоа добро го зборувале англискиот јазик, конверзацијата помеѓу инволвираните страни (членовите на комисијата и селаните) се водела на англиски јазик. Соодветно на тоа дел и од останатото печалбарско население што директно не било вклучено во дискусијата лесно можело да разбере и да посведочи за дијалогот што се водел.

⁵ Сопствено теренско истражување – с. Долно Дупени; Соња К. Делевска, Вест, година: 8, број: 2404, сабота, 21. 6. 2008.

двете страни на границите, и секаква комуникација помеѓу населението преку границата била оневозможена и целосно забранета. Семејствата повторно останале разделени без никаква можност да се сретнат или да комуницираат помеѓу себе.

Ситуацијата темелно се променила. Населението што останало во границите на Албанија во еден подолг период било константно угнетувано без да му се обезбедат основните човекови права да може да ја декларира својата етничка припадност или да го користи својот мајчин јазик. Личните имиња и презимиња на населението биле променети и заменети со нови видоизменети, албански форми (Светиева 2009). Дури и македонските топоними биле заменети со албански.

Настаните со т.н. Информбино многу негативно се одразиле врз Македонците во оние погранични региони каде што веќе уживале одредени национални права. Ситуацијата по 1948 год. се променила и сите македонски училишта во Албанија биле затворени (Ристески 2006: 33).

Само еден мал дел од Македонците, оние што живееле во Мала Преспа, поседувале основни човекови права, па им било дозволено во основното образование да се школуваат од албански учебници преведени на македонски јазик. Албанските интелектуалци од македонско потекло ја објаснуваат оваа привилегија на Мала Преспа со фактот што видни функционери на некогашната Комунистичка партија, како Коци Сосе, Панди Кристо и други, биле Македонци од Мала Преспа, а Коци Сосе бил втор човек во државата, по Енвер Хоџа. Се смета за нивна заслуга што во селата од Мала Преспа по 1948 год. останал да работи тамошниот учител Никола Пероски и да ги учи децата на македонски јазик (Светиева 2009).

Во пограничните области каде што живеело македонско население биле доведени нови албански учители. За жал тие не можеле да им предаваат на децата бидејќи не го познавале македонскиот јазик, а децата пак зборувале само на македонски јазик. Поради тоа властите решиле да едуцираат локални наставници што на децата можеле да им предаваат на албански јазик, но со објаснувања на македонски јазик. Оваа ситуација останала непроменета речиси до денес (Светиева 2009). Еден мошне важен факт, кој треба да биде споменат во врска со целата оваа ситуација, е тоа што македонското население што живеело во регионот на Мала Преспа во Албанија имало официјален статус на македонско малцинство (Фетаху 2006: 52–53). Сепак овој статус бил територијално ограничен, па според тоа регионот функционираше како своевиден „малцински резерват“. Штом македонското малцинство го напуштело регионот и мигрирало во некој друг дел на Албанија, тоа го губело секое право да се прокламира себеси како македонско.

Ситуацијата во Албанија започнала драстично да се менува по падот на режимот на претседателот Енвер Хоџа, на почетокот на 1990-тите години, кога македонското население успеало да поврати дел од своите основни права. Еден од најважните настани, особено за македонското население во овој пограничен регион, беше отворањето на граничниот премин кај с. Стење, во 1992 год. Со отворањето на овој граничен премин многу луѓе за прв пат по многу години биле во состојба да ги посетат своите роднини, така што во овој случај границата го губи својот претходен статус и наместо линија на „одделување“ станува линија на „поврзување“. Од овој момент за многумина заедничкото минато започнало да прераснува во заедничка иднина.

Лошата економска ситуација во Албанија во овој период ја поттикнала економската миграција на еден дел од нејзиното население, кое по отворањето на границата се упатило кон Македонија. Во оваа категорија на мигранти доминирала машка-

та популација, која започнала да доаѓа во Македонија и да бара работа. Македонците од Мала Преспа, кои биле познати по својата трудољубивост, на почетокот по нивното доаѓање успеваале да најдат работа единствено поврзана со извршување на одредени земјоделски работи.

Постепено еден поголем број од мигрантите, кои се покажале како вешти градители што ги следат и негуваат традиционалните градителски техники користејќи ги каменот или дрвото како основни градежни материјали, како што тоа се правело во минатото, започнале да работат како мајстори градители, обновувајќи ги старите, постојни објекти или пак градејќи наполно нови објекти. Слободниот проток на работна сила се одвивал лесно и поради фактот што не постоела јазична бариера, така што работниците од Мала Преспа слободно комуницирале со населението во Македонија на нивниот сопствен, мајчин, македонски јазик. Врските помеѓу членовите на семејствата што доаѓале од Мала Преспа биле многу силни, така што работниците за време на целиот свој работен престој во Македонија не престанувале финансиски да ги помагаат оние членови што останале во Мала Преспа, што се одразило позитивно врз економската состојба на семејствата, но и врз подобрувањето на општата слика на регионот.

На почетокот на 90-тите години на 20 век работниците што доаѓале од Мала Преспа претставувале етина работна сила, но како што одминуvalo времето ситуацијата се менувала кон подобро, и започнале да им се отвораат нови можности и перспективи. Подобрената економска ситуација на населението иницираше развој на пограничниот регион што веќе започна да се менува, да се преобликува и да создава оптимизам дека во иднина може да стане економски центар што може да ги користи можностите и предностите што ги нуди близината на границата.

Заедничката култура, јазик и традиција извршија свое влијание врз другите аспекти на општественото живеење на населението во регионот. Голем број девојки од пограничните региони во Албанија дојдоа и се омажија во Македонија. Иако оваа традиција на склучување бракови помеѓу населението од соседните региони не беше нова, бидејќи во минатото ваквите бракови претставувале дел од секојдневието на локалното население, обновувањето на овие стари традиционални односи предизвика малку поинаков одсив во сегашни услови.

Во прв ред ова секако се однесува на фактот што дел од браковите беа поттикнати⁶ од подобрата економска состојба на населението во Македонија.

Со отворањето на границата не се променија само животите на поединците туку и животите на целокупните нивни семејства. Некои од работниците од Мала Преспа, коишто во изминатите 10 до 15 или повеќе години, живееле и работеле во Македонија, сега веќе се трајно населени во некои од селата во Преспа или во други региони и со себе ги повлекоа и своите семејства. Што се однесува до Преспанскиот Регион во политичките граници на Грција, ситуацијата била малку поинаква. И покрај сличноста на настаните што се одвиваа по Втората светска војна во Грција како и во Албанија, топонимите и презимињата на македонското население биле променети, така што наместо да завршуваат на -ски, на презимињата им биле додавани наставките -ос или -ис (Мазовер 2003: 155), со што имињата добивале грчки призвук. На овој начин властите повторно формално се обидуваале да ги пресечат сите врски што населението ги имало со своето минато и своето потекло.

⁶ Сопствени теренски истражувања, 2009 год.

Пресекувањето на сите контакти и комуникации било заокружено и со затворањето на граничниот премин Маркова Нога во Преспа.

Иако овој премин не бил третиран како официјален премин, сè до 1946 год. сепак функционирал како таков, и населението секојдневно го користело за меѓусебна комуникација (Лембо 1996: 213).

По завршувањето на Граѓанската војна во Грција (1946–1949), граничната линија со Македонија во делот на Преспа била комплетно затворена. Претходните меѓусебни трговски и социјални комуникации (меѓусебни посети, склучување на бракови и сл.) повторно запреле. Населението што живеело во регионот на Преспа било прилично изолирано не само од своите семејства во Македонија туку и од другите региони во Грција.

Комплексноста на ситуацијата, како и затвореноста на границата, делумно влијаела и врз промените на традиционалната култура. Со децении овој регион бил исклучително слабо населен, но и воено чувствителен регион, така што секој што сакал да го посети Преспанскиот Регион, морал да добие специјално одобрение од грчките власти⁷.

Локалното население живеело без основните човекови права, без никаква можност слободно да ја декларира својата етничка припадност, да го користи својот мајчин јазик и во исто време со делумно рестриктивна слобода на движење. Поради сето ова регионот се наоѓал во исклучително тешка економска ситуација, па независно од својата убавина и природни богатства бил еден од најсиромашните региони во Грција.

Во текот на 70-тите години од 20 век, ситуацијата започнала постепено да се менува. Регионот започнал да се промовира како туристичка дестинација и започнал да се развива. Особено во последната деценија преку користењето на различни европски грантови и фондови, кои Грција како една од најстарите членки на ЕУ има прилики и можности да ги користи, многу од селата започнале да се ревитализираат. Куќите и селската инфраструктура се унапредиле и се модернизирале така што Преспа станала интересна туристичка дестинација.

Многу од фондовите на ЕУ биле искористени од страна на невладиниот сектор, од други локални иницијативи и организации, така што голем број проекти биле имплементирани во Преспа.

Некои од овие проекти биле насочени кон заштита на природните богатства⁸, од што произлегува и востановувањето на трилатералниот Парк Преспа.

Освен овие активности, голем број проекти биле реализирани и во делот на развој на руралниот туризам и заштитата на културното наследство, коишто се од огромно значење за развој на културниот туризам.

Заштитата, ревитализацијата и популаризацијата на некои стари традиционални земјоделски дејности, како важен дел од развојот на културниот и руралниот туризам, биле исто така инкорпорирани во некои од овие проекти и процеси.

Сосема е разбирлив фактот што населението во овој регион пронаоѓа начини за да ги сподели истите природни и културни вредности, но она што им е особено ва-

⁷ http://en.wikipedia.org/wiki/Lake_Prespa – пристапено на 13. 7. 2009.

⁸ http://www.ramsar.org/award/key_awards99_interview_prespa.htm – пристапено на 4. 7. 2009

жно е тоа што поради затвореноста на границата тие сепак не може да функционираат како еден регион.

Прекугранична соработка

За подобро да се разбере целокупната сегашна состојба, неопходно е да се навратиме назад во периодот на распаѓање на Југославија во 1992 год., кога Македонија ја стекна својата независност. Во овој период претпоставениот „мирен“ период помеѓу двете соседни земји што траеше скоро педесетина години заврши, и повторно постоенето на македонскиот народ, идентитет и јазик беа доведени во прашање. Тензијата започна да расте, и прекуграничната малцинска ситуација повторно стана горливо прашање. Населението беше затворено и оптоварено со наследството од минатото.

Сепак европската јавност стана свесна за оваа ситуација особено кога Македонија реши да стане членка на Европската Унија. Процесот на експанзија на ЕУ ги разгоре страстите на инволвираните страни, и сè до денес политичките препреки не се надминати.

Повторно треба да биде нагласено дека политичкиот аспект на оваа ситуација не е единствениот што е многу важен, туку дека за населението многу поважни се економскиот и културниот аспект. Сепак, и покрај сите напори, речиси е целосно невозможно да се одбегне политиката, бидејќи и таа претставува интегрален дел на секојдневното живеење на населението и, за жал, во голем број случаи активно се користи за постигнување на негативни, а поретко за позитивни цели.

Сепак, и покрај честите национални заладувања или затоплувања на односите на двете соседни држави, речиси две децении постои иницијатива на локалните власти за надминување на политичките пречки и изнаоѓање на погодно решение за ситуацијата што би требало да оди во прилог на локалното население. Населението и локалните власти увиделе дека политичките пречки се премногу големи за да бидат надминати во скоро време, така што решиле своите интереси да ги реализираат колку што е можно подобро преку работата на граѓанскиот сектор и градењето на локалните иницијативи.

Овој пристап, т.н. bottom up (оддолу кон горе), се покажал како најдобар, а во случајот и единствено решение за да се иницира заедничка соработка и да се изнајдат најдобри решенија за заедничките проблеми.

Еколошките проблеми што ги споделува населението од трите соседни земји, заштитата на ендемичните видови на флора и фауна, заштитата на заедничкото културно-историско наследство и изнаоѓањето начини за заедничка промоција на целокупниот регион како интересна туристичка дестинација се некои од главните интереси на организациите.

Овие преземени иницијативи на НВО⁹, кои ја добиваа поддршката од градоначалниците на пограничните региони во соседните три држави, во исто време извршија и своевиден политички притисок врз владите на соседните земји.

Првата и можеби најголема иницијатива беше формирањето на прекуграничниот Парк Преспа. Паркот Преспа беше првиот прекуграничен заштитен регион на

⁹ Невладини организации.

Балканот, основан со Декларација потпишана од страна на премиерите на сите три соседни држави и поддржана од тројцата градоначалници во соседните делови на Преспа. Декларацијата беше потпишана во февруари 2000 год., на состанокот одржан во Грција, на Светскиот ден на водените живеалишта¹⁰. На овој состанок премиерите од трите држави се согласиле дека конзервацијата и заштитата на овој важен екосистем нема само да ѝ помогне на природата туку ќе создаде и можности за економски развој на регионот што им припаѓа во сите три држави.

Иако оваа иницијатива во целост не ги исполни очекувањата (Gardin 2007: 254–258) ниту на локалното население ниту на другите релевантни вклучени фактори, сепак може да биде сè уште важна за процесот на надминување на политичките јазови и несогласувања. Врз вака поставените основи во изминатиот период беа реализирани неколку проекти, а во иднина би требало да бидат реализирани и повеќе, така што вистинското значење на оваа прекугранична соработка би требало да го согледаме во најскоро време.

Уште една значајна иницијатива преземена во 2004 год. беше и востановувањето на Еврорегионот Преспа–Охрид и потпишувањето на Трилатералниот протокол. Главната цел на Еврорегионот Преспа–Охрид, којшто беше формиран од Источно-западниот институт¹¹, беше да се промовира заедничкиот интерес и работа во насока на доброто на населението во прекуграничните региони (Bumci 2004: 15–26).

Иако некои од преземените активности во двете погоре наведени иницијативи (Паркот Преспа или Еврорегионот Преспа–Охрид) се преклопуваа, сепак не беа меѓусебно спротивставени.

Во овие процеси на промени и преземени активности важно е да се имаат на ум разликите што постојат помеѓу трите соседни земји, а кои на различни начини влијаат на соработката, заедничките акции и активности. Разликите што постојат во индивидуалните и институционалните капацитети помеѓу трите држави беа резултат на различните услови, на политичкиот и општествениот систем, на различниот третман на малцинствата, како и на различното ниво на економски развој во секоја од нив.

Членовите на ЕУ биле сосема свесни дека економските разлики помеѓу земјите членки на ЕУ и државите што треба да станат членки на ЕУ може да влијаат врз општата состојба на ЕУ. Со цел да ги олеснат и разрешат ваквите ситуации, тие отворија можности за подобрување на општествените, економските, културните и/или институционалните капацитети во соседните земји, така што тие би можеле полесно да се приспособат на новиот европски систем и економија.

Со намерата на Република Македонија да стане членка на ЕУ, во изминатиот период ѝ станаа достапни повеќе различни програми на ЕУ за финансирање на одредени видови проекти, како на пр. програмите ФАРЕ¹², КАРДС¹³, а по 2007 год. и

¹⁰ <http://www.medwet.org/prespa/index.html> – пристапено на 20. 7. 2009.

¹¹ East-West Institute – EWI.

¹² Програмата беше иницијално креирана во 1989 год. како програма Полска и Унгарија: помош за реструктурирање на нивните економии (Poland and Hungary: Assistance for Restructuring their Economies – PHARE). Повеќето од поновите членки на ЕУ од 2000 год. и земјите од Западен Балкан (Албанија, Македонија и Босна и Херцеговина) исто така станаа корисници на оваа програма.

¹³ Општествена помош за реконструкција, развој и стабилизација (Community Assistance for Reconstruction, Development and Stabilization – CADRS).

ИПА¹⁴, како и програми финансирани од други донатори и организации. Сепак во овој случај акцентот ќе биде ставен врз проектите и програмите што ја поттикнуваат и поддржуваат прекуграничната соработка.

Една од иницијативите за подготовка на земјите за имплементација на проекти од областа на прекуграничната соработка беше европскиот проект Институционално јакнење на прекуграничната соработка¹⁵. Овој регионален проект, кој започна во 2006 год., со предвидено времетраење од 18 месеци, имаше за цел да ја подобри и прошири соработката помеѓу локалните заедници, градовите и компаниите во западнобалканските земји¹⁶. Преку преземените активности за развој на институционалните капацитети и капацитетите за подготовка на проекти на земјите кориснички требаше да се постават основите за подобрување на прекуграничната соработка. Овој проект, кој ѝ претходеше на имплементацијата на прекуграничните програми ИПА со Грција и со Албанија¹⁷, имаше јасна цел да им помогне на соседните земји да ги подобрат постојните услови и да обезбеди успешна и ефективна употреба на ИПА и на другите европски фондови¹⁸.

Во контекст на развојот на прекуграничната соработка во сите три соседни држави беа имплементирани бројни проекти од кои најзастапени беа оние од сферата на туризмот.

Многубројни проекти финансирани од ГТЗ¹⁹, кои беа имплементирани во регионот, одиграа значајна улога во поврзувањето на невладиниот сектор во трите соседни држави. Тие проекти иницираа и доведоа до создавање на НВО „Преспанка“ во Македонија, со една единствена цел – да го развива руралниот и културниот туризам и да соработува со невладиниот сектор или со поединци од соседните три земји.

Швајцарската агенција за развој и соработка (SDC) го помогна и финансира проектот за развој на руралниот туризам во селото Брајчино во Р Македонија. Постојат и други НВО во селата, на пр. во с. Љубојно, с. Долно Дупени итн., што работат на полето на културниот туризам и имаат постигнато добри и забележителни резултати, и речиси сите тие имале можност да учествуваат во некои од проектите за прекугранична соработка. Присуството на овие НВО, како и на НВО во Р Грција и Р Албанија помогнаа многу во меѓусебната соработка. Исто така беа имплементирани неколку заеднички проекти за промоција на Преспа како туристичка дестинација и за промоција на различни туристички производи што ги вклучуваа сите три земји. Проектот „Жените од Преспа за подобра иднина и економија“ беше еден од проектите што беа иницирани и координирани од НВО „КТП“²⁰ (Културен триаголник Преспа) од Р Грција. Политичките несогласувања околу името на Р Македонија најдоа

¹⁴ Инструмент за претпристапна помош (Instrument for Pre-accession Assistance – IPA).

¹⁵ Институционално јакнење на прекуграничната соработка (Cross Border Institutional Building – CBIB).

¹⁶ http://v1.cbib.eu/mk/cbib/sta_je_cbib/index.html – пристапено на 13. 2. 2012.

¹⁷ Започнат во 2006 год. и предвиден да трае до 2010 год.

¹⁸ <http://www.cbib-eu.org/application/index.html> – пристапено на 14. 8. 2009.

¹⁹ Германска организација за техничка соработка (Deutsche Gesellschaft für Technische Zusammenarbeit).

²⁰ СТР (Cultural Triangle Prespa).

свој одраз при дел од имплементацијата на проектните активности кај овој и кај други проекти имплементирани од страна на НВО од овие две соседни земји. Ова особено се однесува на печатените материјали и употребата на името на Р Македонија. Ситуацијата најчесто компромисно се разрешува со печатење на кратенката FYROM наместо името Македонија. Сепак овие преземени чекори, кои се одвиваа по линија на помал отпор кога станува збор за разрешување на проблемот со името на Р Македонија, воопшто не го намалуваа постојниот проблем.

Тоа што сепак е позитивно е постоењето на одлични идеи. Луѓето од соседните региони се заинтересирани за меѓусебна соработка, во повеќето случаи не постојат јазични бариери, но сепак постои еден проблем. проблемот се однесува на затворениот граничен премин Маркова Нога во Преспа на македонско-грчката граница од македонска страна, односно граничниот премин во близина на селото Герман на грчка страна. Со оглед на тоа што постојната патна инфраструктура е добра и се протега сè до границата со Грција, Македонија е подготвена да го отвори овој граничен премин, но Грција од друга страна не е подготвена целосно да соработува околу ова прашање и да го подготви граничниот премин од грчката страна. Неколкумина припадници на локалните власти, како и градоначалниците на граничните области и од Македонија и од Грција беа подготвени заеднички да работат на разрешување на оваа ситуација, но за жал тоа не беше случај и со грчките политичари. Сè додека ситуацијата не биде комплетно разрешена, регионот на Преспа не може да биде прогласен за еден регион или една туристичка дестинација, затоа што наместо од Македонија да се премине во Грција или од Грција во Македонија, од едно во друго село што се одвоени само неколку километри, туристите мора да ја преминат македонско-грчката граница на граничниот премин Мецитлија кај Битола, кој е речиси 70 км оддалечен од Преспа, и потоа да патуваат повторно уште 70-ина км за да дојдат во преспанскиот дел во Грција. Ситуацијата што се однесува на македонско-албанската граница во овој поглед е задоволителна бидејќи туристите може да ја преминат границата во близина на с. Стење и слободно да патуваат од една во друга земја.

*

* * *

Светскиот тренд на развој на културниот или руралниот туризам ги поттикна луѓето да бараат нови и иновативни начини на претприемништво во туристичкиот сектор, и на тој начин да се подобри состојбата во пограничните региони на предметните три земји (Македонија, Албанија и Грција). Развојот на овие форми на туризам може да им помогне не само на поединци за стекнување на економска добивка туку и да ѝ помогне на целокупната економска ситуација во регионот, а во поширока смисла и на економската ситуација во сите три земји.

Развојот на регионалната економија може да доведе до запирање или барем до редуција на миграционите процеси, кои се особено присутни во Македонија и во Албанија, како земји што се сè уште во процес на економска и политичка транзиција. Од ова не е исклучена и Грција на којашто развојот на нов иновативен пристап во периодот на рецесија и лоша економска ситуација во некои сектори може да ѝ помогне во стабилизирањето на глобалната ситуација.

На крајот би сакала да нагласам дека сите ние сме свесни дека економската добивка и подобрената економска ситуација на населението, без разлика за кој регион зборуваме, можат позитивно да влијаат и да ја променат генералната ситуација

во соседните региони. Прекуграничната соработка може да ги поттикне локалните економии и да влијае врз вмрежувањето на луѓето на различни начини и воспоставувањето на поблиски заемни врски помеѓу сите засегнати страни што ќе работат за бенефитот и економскиот развој на регионот. Преку насочување на поголемо внимание за подобар развој на граѓанскиот сектор, или како што уште се нарекува невладин сектор, и за подобра соработка на населението, на субјектите од областа на културата и образованието, како и помеѓу научниците од сите полиња, ние може да постигнеме многу повеќе од она што политичарите може да го сторат.

Користена литература:

- Делевска, К. С. 2008. Вест, година: 8, број: 2404, сабота 21. 6. 2008.
- Језерник, Б. 2002. „Македонците: сомнителни заради нивното отсуство“. ЕтноАнтропоЗум 2, Скопје: Природно-математички факултет, стр. 30–80.
- Кънчов, В. 1970. „Битолско, Преспа и Охридско“. Избрани произведения. Том први, Софија: Издателство Наука и изкуство.
- Лембо, С. 1996. Љубојно љубов наша. Друштво за наука и уметност, Битола.
- Мазовер, М. 2003. Балканот – кратка историја. Евро-Балкан пресс, Скопје.
- Ристески, Јб. 2006. „Живот на граница“, во: *Голо Брдо – живој на ираница*, уредник Анета Светива, Македонско етнолошко друштво, Институт за етнологија и антропологија, Скопје, стр. 26–34.
- Светива, А. 2006. „Голо (Д’лго) Брдо и Голобрдци (Нашинци)“, во: *Голо Брдо – живој на ираница*, уредник Анета Светива, Македонско етнолошко друштво, Институт за етнологија и антропологија, Скопје, стр. 10–18.
- Светива, А. 2009. Македонско национално малцинство во Република Албанија – Македонска енциклопедија, 2. М–Ш, Лексикографски центар на МАНУ, Скопје 2009, s.v. Македонско национално малцинство во Република Албанија (иницијали на автор: Ан.Св.).
- Стојчев, В. 2000. Воена историја на Македонија, Скопје.
- Трайчев, Г. 1923. Преспа, Софија.
- Фетаху, К. 2006. „Голо Брдо и Голобрдците денес“, во: *Голо Брдо – живој на ираница*, уредник Анета Светива, Македонско етнолошко друштво, Институт за етнологија и антропологија, Скопје, стр. 19–20.
- Bumci, A. 2004. “The importance of cross-border co-operation - the Prespa/Ohrid Euro-region”, *South-East Europe Review* 1/2004, стр. 15–26.
- Gardin, J. 2007. “The Tri - National Prespa Park in Albania, Greece and Macedonia (FYROM): Using Environment to Define the New Boundaries of the European Union”, во: *Borders of the European Union: Strategies of Crossing and Resistance* edited by: Paul BAUER and Mathilde DARLEY Prague, CEFRES.
- Rossos, A. 1994. “The British Foreign Office and Macedonian National Identity, 1918-1941” *Slavic Review*, vol. 53, number 2.